

Gaziantep Kırsalında Sanayileşme Ve Toplumsal Değişim: Dülük Köyü Örneği

Industrialization and Social Change in the Rural Vicinity of Gaziantep: The Case of Dülük Village

Şerife Geniş*
Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Özet

Bu makale kent çeperinde kalan kırsal alanlarda sanayileşmenin yol açtığı toplumsal değişim dinamiklerini incelemektedir. Bu amaçla, Gaziantep'e bağlı Dülük Köyü'nde yapılmış olan bir alan çalışmasının sonuçları değerlendirilmektedir. Saha araştırmasında yerinde gözlem, anket uygulaması ve yarı-yapılandırılmış mülakat yöntemleri uygulanmıştır. Araştırma Dülük köyü halkının son on-on beş yıl içinde yerinden kopmadan hızlı bir topraksızlaşma ve işçileşme yaşadığını göstermektedir. Öte yandan, işçileşme bir göç deneyimini içermediği için kırsal ekonomik aktiviteler ve kültürel pratikler de devam etmektedir. Bu durum melez bir toplumsal dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Bu anlamda, Dülük halkı "işçileşmiş köylüler" olarak tanımlanabilir. Bir başka gözlenen durum ise, Dülük Köyü'nün özgün konumundan dolayı toplumsal değişim kuramlarında öngörülen bir çok olumsuz olgu ve ilişkiyi yaşamamış olmasıdır. Dülük Köyü ve çevresinin arkeolojik sit alanı olması, sanayileşmenin olası bazı ekolojik ve demografik olumsuz sonuçlarını sekteye uğratan bir işlev görmüştür. Bu nedenle, Dülük köylülerinin yaşadıkları çevreden memnuniyet oranları oldukça yüksek ve kente göç istekleri de çok düşüktür.

Anahtar Kelimeler: Sanayileşme, Kırsal Dönüşüm, Toplumsal Değişim, Gaziantep

Abstract

This article examines the dynamics of social transformation brought about by industrialization in the rural areas at the periphery of the city. For this purpose, the results of a fieldwork carried out in Dülük village, located within the boundaries of Gaziantep, are presented in the paper. The fieldwork was based on participant observation, survey and semi-structured in-depth interviews. The findings of the research show that the residents of Dülük village experienced a process of rapid

**Yazışma Adresi:* Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 27310 Gaziantep, Türkiye.
E-posta: serifegenis@yahoo.com

proletarization. However, since the proletarianization process did not include rural-to-urban migration, various rural/traditional economic activities and cultural practices continue to mark social life of the village. This situation indicates a hybrid form of social transformation. In this respect, the residents of the Dülük village could be described as “proletarian peasants.” Another observation that needs to be underlined is the fact that Dülük village, due to its peculiar condition, has not experienced any of the negative socio-cultural consequences attributed to industrialization by the theories of social change and transformation. The fact that Dülük village was announced as an archeological site prevented it from undergoing through major ecological and demographic changes. As a result, the villagers are highly satisfied by the social environment they live and do not show a major intention to migrate.

Key Words: Industrialization, Rural Transformation, Social Change, Gaziantep

I. GİRİŞ

Mübeccel Kıray 1964 yılında yayınlanan *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası* çalışmasına Türkiye’de toplumsal yapı ve toplumsal değişim üzerine yapılmış saha araştırmalarının niteliğine ilişkin gözlemleriyle başlar. Kıray’a göre, o güne kadar yapılan toplumsal yapı ve değişim çalışmaları köy monografileri ile sınırlı kalmış ve köy ölçeğinin üzerindeki yerleşim alanları, yani kasabalar ve kentler, Türkiye’yi çalışan toplumbilimcilerin ilgisini çekmemiştir (1964, 9).¹

Bugünden geçmişe baktığımızda, Kıray’ın bu tespitinin sonraki dönemlerde Türkiye’de toplumbilimsel araştırmaların gelişimini ne ölçüde etkilediğini görebiliriz. 1950’lerden başlayarak sanayileşmenin hızlanması, tarımda mekanizasyonun yaygınlaşması, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması ile birlikte kırdan kente göç de hız kazanmış ve yoğun bir kentleşme süreci yaşanmıştır. 1960’lara kadar kırsaldaki toplumsal yapıyı anlamaya çalışan araştırmalar, 1960’lardan itibaren yerini kentleşme, kırdan kente göç ve giderek de gecekondular çalışmalarına bırakmıştır. Modernleşme ve kalkınma kuramlarından etkilenen bu yaklaşımlar, Türkiye’nin özgün kentleşme dinamiklerini ele almış, özellikle de kırdan kente göç eden nüfusun kentsel yaşama ekonomik, toplumsal ve kültürel entegrasyonunu biçimlendiren süreçlerle ilgilenmiştir (örneğin Gençay (1962), Karpat (1976), Keleş (1972), Şenyapılı (2004) ve Yasa (1966)). Öte yandan, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte kırsal alanlarda yaşanan sosyal-kültürel dönüşüm bu dönemde çoğunlukla toplumbilimcilerin ilgi alanlarının dışında kalmış, marjinalleşmiştir.²

¹ Bu köy monografilerine verebileceğimiz en önemli örnekler arasında Niyazi Berkes (1942), Behice Boran (1945), Daniel Lerner (1964), Paul Stirling (1966) ve İbrahim Yasa (1960) tarafından yapılan çalışmalar vardır.

² Bu dönemde kırsal alan ve köyler üzerine yapılan çalışmalar temel olarak tarımda kapitalistleşmenin yarattığı toplumsal sonuçlara odaklanmıştır. Sanayileşme ve kentleşmenin kırsal alandaki etkileri

1980'lerle birlikte Türkiye ikinci bir sanayileşme dalgasına girmiştir. Küresel ekonominin küçük-orta ölçekteki işletmeleri destekleyen özgün dinamikleri, hükümetlerin sanayileşmeyi taşıraya kaydırma çabaları ile birleşerek sanayileşmenin Anadolu'ya yayılmasına neden olmuştur. "Anadolu Kaplanları" olarak da anılmaya başlayan bu kentler, küçük ve orta ölçekteki işletmelerin ulusal ve küresel üretim ve değişim süreçlerine eklenmesiyle hızla sanayileşmeye başlamıştır.³ Anadolu'da yaşanan sanayileşmenin en önemli mekansal izdüşümlerinden biri olan organize sanayi bölgeleri, genellikle kentlerin çevresindeki kırsal alanlarda kurulmakta ve beraberinde sanayileşmenin kent çevrelerinde yoğunlaşmasını getirmektedir. Bu nedenle, söz konusu kentler bir yandan kendi bölgelerinde kırdan kente göçü tetiklerken, öte yandan da kırsal alanların sanayileşmenin ve kentleşmenin doğrudan etkileri altında kalmasına neden olmaktadır. Kırsal alanlar sanayileşmeyle birlikte yoğun nüfus hareketlerine maruz kalmakta ve köylerde tarımdan kopma ve işçileşme oranı artmaktadır.

Türkiye'nin 1980 sonrasında yaşadığı sanayileşme sürecinin ortaya koyduğu örüntüler –merkez metropollerden taşra kentlerine ve taşra kentlerinden de kırsal çepere yayılma– Amerika Birleşik Devletleri'nin 1950'lerden itibaren yaşadığı sanayileşme örüntüsüne çok benzemektedir. 1950'lerde ABD'de kurulan sanayi işletmelerinin önemli bir kısmı nüfusu 10.000'den az olan kırsal yerleşim yerlerinde konuşlanmıştır (Khutiala 2003, 18). Bu eğilim ilerleyen yıllarda da artarak devam etmiştir.⁴ ABD'de ulaşım ve iletişim olanaklarının hızlı ve yaygın bir şekilde gelişmesi, kentle özdeşleştirilen istihdam biçimlerinin ve yaşam tarzlarının kırsala yayılmasına ve kırsalın sanayileşmesine neden olmuştur. Sanayileşme kırsal yaşamın toplumsal ekonomik yapısını dönüştürürken, kırsal kültür de kentsel yaşam tarzlarında görünen bir çok niteliği içselleştirmeye başlamış ve yeni bir toplumsallaşma örüntüsü ortaya çıkmıştır. Bu toplumsallaşma örüntüsü kır-kent/köy-şehir/geleneksel/modern kutuplaşmasına dayalı klasik ve modern toplumsal değişim kuramlarının öngördüğünden farklı bir değişim sürecine işaret ettiği ve fakat bu kuramların mesele ettiği bir çok soruyu da içinde barındırdığı için toplumbilimcilerin yoğun ilgisini çekmiş ve çeşitli araştırmalara konu olmuştur.

Kırsalda sanayileşmenin toplumsal sonuçlarını inceleyen çalışmaların sorunsallaştırdığı temel konular; sanayileşme ile birlikte hanelerin ekonomik aktivitelerinde, gelir düzeylerinde, yaşam tarzlarında, kültürel değerlerinde, tüketim kalıplarında, kadın-erkek ilişkilerinde; cinsiyete dayalı işbölümünde, kamusal yaşama katılımında, mesleki hareketliliğe yaklaşımlarında ne tür dönüşümler yaşandığıyla bağlantılıdır. Sanayileşmenin neden olduğu demografik dönüşümlerin

sorunsallaştırılmamıştır. Sözü geçen çalışmaların öncülerinden bazıları için bakınız, Boratav (1980) ve Keyder (1980).

³ Anadolu'da sanayileşen kentleri inceleyen çalışmalar için bakınız, Köse & Öncü (1998), Işık & Pınarcıoğlu (1996) ve ESİWEB (2005).

⁴ Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri 1980'lerden itibaren artan oranda bir sanayisizleşme sürecine girmiştir. Bu dönemden başlayarak da, kırsalın sanayileşmesi sonucunda yaşadığı dönüşümleri araştıran literatür yerini sanayisizleşmenin yarattığı olumsuz toplumsal sonuçlara odaklanan araştırmalara bırakmıştır.

niteliği ve sonuçları da – hızlı nüfus artışının ve nüfusun çeşitlenmesinin var olan toplumsal dayanışma örüntülerine ve kurumlara etkisi– sanayileşmenin ve bunun sonucunda kentleşmenin toplumsal etkilerini araştıran çalışmaların önemli odak noktalarını oluşturmuştur (Broadway 1990, 2001; Freudenburg 1982; Krannich & Greider 1990; Khutiala 2003).

Kırsal yerleşim yerlerinde sanayileşme sonucunda ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik değişimleri araştıran bu çalışmalar, benzer bir süreç yaşayan Gaziantep kırsalındaki dönüşümü incelememiz için faydalı bir çerçeve sunmaktadır. Gaziantep, son yirmi yılda Türkiye’de yaşanan yeni sanayileşme dalgasının en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Tarih boyunca bölgede önemli bir ticaret ve geleneksel imalat merkezi işlevi gören Gaziantep, 1980’lerden itibaren sanayi üretiminde bir atılım yapmış ve bölgenin en önemli sanayi merkezi haline gelmiştir (Ayata, 2004). Sermaye birikiminin yarattığı zenginlik kentsel alanın hızla dönüşmesine ve genişlemesine neden olurken, sanayinin yarattığı istihdam da hem kente göçü tetiklemekte, hem de kentin çeperindeki kırsal alanların tarımsal istihdamdan sanayi işçiliğine geçmesine neden olmaktadır. Gaziantep’teki organize sanayi bölgelerinin hepsi kentin dışında, önceleri tarım yapılan topraklarda ve köylerin arasında kurulmuştur. Organize sanayi bölgelerinin konuşlandığı alanlara yakın bu köylerde çok önemli toplumsal dönüşümler meydana gelmektedir.

Bu makale kent çeperinde kalan kırsal alanlarda sanayileşmenin yol açtığı toplumsal yapı ve değişim dinamiklerini incelemektedir. Bu amaçla, Gaziantep şehir merkezinin 10 km uzağında kalan Dülük Köyü’nde yapılmış olan bir alan çalışmasının sonuçları değerlendirilmektedir. Çalışma temel olarak mülkiyet ve istihdam biçimlerine odaklanmakta, toplumsal yapı ve değişimi ekonomik göstergeler üzerinden incelemektedir. Bu incelemede sosyal ve kültürel yapılar dair veriler hane yapısı ve eğitim göstergeleriyle sınırlı olarak ele alınmış, sanayileşmenin yarattığı toplumsal-kültürel dönüşümün detaylı incelenmesi başka bir çalışmaya bırakılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Dülük Köyü’nün toplumsal tarihi kısaca özetlenmektedir. Araştırmanın yöntemi ve kapsamının anlatıldığı ikinci bölümden sonra sanayinin gelmesi ile birlikte köyde yaşanan toplumsal değişimler ele alınmaktadır. Bu bölümde özellikle ekonomik yapıda yaşanan değişimler ekonomik aktivite, istihdam ve mülkiyet biçimleri üzerinden incelenecektir. Aynı bölümde değişen toplumsal yapı ve ilişkileri anlamak amacıyla görüşülen kişilerin hane yapıları ve eğitim düzeyleri ele alınacaktır. İzleyen bölümlerde, toplumsal konum ve çevre algısı ele alınacak ve kişilerin yaşanan değişimi kendi konumları üzerinden nasıl değerlendirdikleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Son bölüm araştırmanın bulgularını genel olarak özetlemekte ve tartışmaktadır.

II. DÜLÜK KÖYÜ’NÜN TARİHÇESİ

Dolice/Dülük yerleşkesi Gaziantep şehrinin yaklaşık 10 km kuzey batısında yer almaktadır. Var olan arkeolojik bilgilere göre, şehrin tarihi çok daha eskilere

gitmekle beraber, tahminen M.S. 300'lerde şehir yeniden kurulmuştur. Şehrin adının bu dönemde Romalılar tarafından Jüpiter Dolichenus olarak isimlendirilen fırtına ve gökyüzü tanrısından geldiği düşünülmektedir. Elimizdeki bulgular Dülük'ün antik dönemlerde, ticari ve askeri yolların üzerinde yer alan merkezi bir yerleşke olduğunu göstermektedir. Belki de bu nedenle kent sürekli işgallere uğramış ve el değiştirmiştir. Kent 12. yüzyılda 10 km güneyindeki Ayıntap adındaki yeni yerleşim yerinin giderek gelişmesiyle önemini kaybetmiş ve terk edilerek tarih sahnesinden silinmiştir.⁵

Dülük'ün şu anki sakinlerinin yerleşim tarihine dair yazılı bir belgeye ulaşamamıştır. Köyün tarihçesine ilişkin yapılan mülakatlarda da köylülerin bu konuya ilişkin fazla bir bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Köyde Selçuklu döneminden kalma bir cami minaresi olması nedeniyle, köyün tarihinin bu dönemle başladığını düşünenler çoktur. Ayrıca köylünün bugünkü ahalisinin kökeninin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden kavimlere dayandığı halk arasında yaygın bir kanıdır. Bu kavimlerin önce Diyarbakır, Urfa dolaylarına, sonra da Barak Ovası'na geldikleri, oradan da bilinmeyen bir sebeple yaklaşık 200 sene önce Dülük köyü'ne yerleştikleri düşünülmektedir. Çevrede yerleşime uygun mağaralar olmasının bu kişilerin Dülük köyü'nü tercih etmeleri için bir neden olabileceği kanısını taşıyanlar da vardır. Sonuç olarak, Dülük köyü sakinlerine göre, köyün bugünkü ahali Orta Asyalı bu göçmenlerin torunlarından oluşmaktadır.

Dülük Köyü'nün ileri gelenleri ile yapılan mülakatlara dayanarak 1950'lere kadar köylünün içine kapalı kırsal bir yaşam sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bu dönemde şehre ulaşım çok sınırlıdır. Tarımsal üretim ilkel yöntemlerle yapılmaktadır ve verimlilik çok düşüktür. Büyük toprak sahipleri bile ancak geçimlik üretim yapabilmektedirler. Öte yandan, toprak sahipliğinde büyük eşitsizlikler vardır. Köy halkının büyük çoğunluğu topraksızlardan ya da küçük toprak sahiplerinden oluşmaktadır. Ulaşım imkanlarının sınırlılığı ve kent merkeziyle olan sınırlı etkileşim, köylüyü toprak sahiplerinin egemenliğinde yaşamaya itmiştir. Köylü bu dönemi "azaplık" yılları olarak hatırlamaktadır. Diğer bir deyişle, topraksız ve yoksul köylüler hayatta kalabilmek için "çoluk çocuk ve karın tokluğuna" toprak sahiplerine hizmetçilik yapmak zorunda kalmışlardır.

1940'ların sonunda köyden trenin geçmeye başlaması köyün toplumsal yapısında yavaş da olsa bazı değişimleri getirmiştir. Tren köylünün hem Gaziantep hem de diğer kentlere erişiminin temel aracı haline gelmiştir. Köylüler bu dönemde asker olacak çocuklarını gidecekleri yere trenle gönderdiklerini hatırlamaktadırlar. Trenin varlığı bir zaman sonra köyün Gaziantep'le ekonomik bağlarını geliştirmesi açısından da olumlu bir etki yapmıştır. 1970'lerin sonuna doğru, köylü şehre çalışmaya gitmek için treni kullanmaya başlamıştır. Bu işler genellikle geçici ve düzensiz inşaat işleridir. Fakat bu işlere erişebilmenin yine de köydeki toplumsal yapıya önemli etkileri olmuştur. Yoksul topraksız köylüler köyde büyük toprak

⁵ Bu bölüm Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Rifat Ergeç'in de yazarları arasında olduğu Unesco Dünya Kültür Varlığı Listesi Başvuru Dosya'sında yer alan Dülük Köyü'nün tarihçesine ilişkin bilgilerden faydalanılarak yazılmıştır. Dr. Ergeç'e yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

sahiplerine “azaplık” yapmak yerine şehirde çalışmayı tercih etmeye başlamışlardır. Bu nedenle, 1970’lerle birlikte “azaplık” kurumu giderek zayıflamış ve ardından da kaybolmuştur. Ancak trenin varlığı köyün tecrit halini tümüyle değiştirmeye yetmemiştir. Tren seferlerinin saatlerinin çalışma saatlerine denk düşmemesi ve diğer ulaşım olanaklarının da olmaması şehirde çalışanlarının sayısının çok sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bir çok kişi 1980’lerin başında bile tren saatlerini kaçırdıkları için şehirle köy arasında çoğu zaman yürüyerek ulaşım sağlamak zorunda kaldıklarını hatırlamaktadır. Ulaşım olanaklarının sınırlı olması nedeniyle, şehirde düzenli iş sahibi olanların ya da olmak isteyenlerin çoğu bu dönemde şehre göç etmek zorunda kalmışlardır. Öte yandan, şehre erişimin ekonomik açıdan öneminin kavranması ve şehirle köy arasındaki etkileşimin artması köyde düzenli ulaşım talebi arttırmış ve 1980’lerin başında köye dolmuş satın alınmıştır Şehre düzenli ulaşımın sağlanmasıyla birlikte, şehirde iş sahibi olsa dahi köyde yaşamayı tercih edenler köyde kalmayı seçmişler ve köyden kente göç etme eğilimi azalmaya başlamıştır.

Dülük köyü’nün toplumsal ve kültürel yapısında bir dönüm noktası oluşturan ve bugün gördüğümüz toplumsal örüntülere neden olan süreç ise çevreye konuşlanan organize sanayi bölgeleridir. 1. ve 2. Organize Sanayi Bölgeleri coğrafi olarak yakın olmalarına rağmen ulaşımı zor olduğu için köyün toplumsal yapısına fazla bir etkisi olmamıştır. Asıl dönüştürücü etkiyi köyün hemen yanında yer alan 3. ve 4. Organize Sanayi Bölgeleri yapmıştır. Bunun öncelikli nedeni, köylünün tarım arazilerini bu işletmeler için elden çıkarması ve büyük oranda topraksızlaşmasıdır. İkinci neden ise, köylünün çevrede yaratılan iş olanaklarını değerlendirerek işçileşmesi ve tarımsal faaliyetten büyük oranda uzaklaşmasıdır. Aşağıda veriler değerlendirilirken de ele alınacağı gibi, tarımsal faaliyetler bir çok hane tarafından terk edilmiş ya da haneye ek gelir getiren ikincil bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir.

1980’lerden itibaren kente göç ile hızla nüfus kaybetmeye başlayan Dülük Köyü’nün gelişimi organize sanayi bölgelerinin kurulması ve kente ulaşımın kolaylaşması ile tersine dönmüştür. İş olanaklarının artması, düzenli işe ve gelire erişim, köy hayatının sunduğu ekonomik ve toplumsal avantajlarla birleşince, son 10-15 yılda köyden şehre göç tümüyle durmuş ve hatta şehirden köye geriye göç başlamıştır. Öte yandan 1990’ların sonunda Dülük Köyü’nün sit alanı ilan edilmesi şehirden köye göçü olumsuz etkilemiş, eski köylülerin ve organize sanayi kuruluşlarında çalışan yabancı işçilerin köye yerleşim taleplerini durdurmuştur. Bu anlamda sanayileşmenin köyün demografik yapısına ve toplumsal yaşamına etkileri sit alanı kararından dolayı sınırlı kalmıştır. Çoğunluk nüfusun büyümesini, köye yabancıların gelmesini ve var olan toplumsal kültürel yapının değişmesini engellediği için sit alanı uygulamasının getirdiği sınırlamalardan memnun iken, ekonomik mağduriyete ve yerinden edilmeye sebep olabileceği için de kaygılıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2000 yılı nüfus sayımında Dülük Köyü’nün nüfusu 1822 olarak belirlenmiştir. Nüfusun 936’sı erkek ve 886’sı kadındır. Muhtarla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre ise, Dülük Köyü’nün bugünkü nüfusu 2100 kişiden oluşmaktadır. Köyde toplam 420 hane yaşamaktadır.

Bir hane hariç, nüfusun tamamı, şehre göç edip sonra geri dönmüş olanlar da dahil, köyün yerlileridir.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ ANALİZİ

Saha araştırmasında anket ve derinlemesine mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın anket uygulaması kısmına başlamadan önce köyün ileri gelenleri ile tanışmak, araştırmaya ilişkin bilgi vermek ve araştırma için onay ve desteklerini almak üzere köye iki kez ziyaret yapılmıştır. Bu süre içinde köyün ileri gelenleri ve köy halkından kişiler ile görüşmeler yapılmış ve köyün sorunlarına ilişkin görüşleri alınmıştır. Bu görüşmeler sorunda elde edilen verilerden yola çıkılarak anket ve mülakat soruları oluşturulmuştur.

2008 yılının Mart ayı başında pilot çalışma uygulaması kapsamında köyde 20 tane anket uygulanmıştır. Pilot çalışmada uygulanan anketlerden yola çıkılarak anket formlarına son hali verilmiştir. Pilot çalışmada uygulanan anketler analize dahil edilmemiştir. Araştırmanın nihai aşamasında ise toplam 116 kişi (hane reisi veya yakınları) ile *hane halkı anketi* yapılmış fakat bir anket geçersiz kabul edilerek araştırmanın sonuçları toplam 115 anket üzerinden değerlendirilmiştir. Muhtarlık kayıtlarına göre köyün hane sayısının 420 olduğu düşünüldüğünde, araştırmanın kapsamı yaklaşık % 27'lik bir örnekleme tekabül etmektedir. Anketler hem hane, hem de konut çeşitliliğini (hanenin sosyo-ekonomik durumu, konutun tarihi, mülkiyeti ve durumu) yakalayabilmek için köyün eski ve yeni yerleşim yerlerinde yapılmıştır.

Anket uygulamasının yanı sıra, köylülerin yaşanan toplumsal dönüşümü anlamlandırma biçimlerine dair derinlemesine bilgi sahibi olmak amacıyla pek çok kişi ile de tesadüfi ve planlı derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Köy halkının demografik ve toplumsal konum çeşitliliğini yansıtmak amacıyla, mülakat yapılan kişilerin yaş, cinsiyet, meslek ve toplumsal konum açısından dağılımına dikkat edilmiştir. Görüşme yapılan kişiler arasında köyün yaş ve konum açısından ileri gelenleri yanı sıra gençler, yaşlılar, kadınlar ve erkekler vardır.

Muhtar ve köyün ileri gelen yaşlıları ile yapılan görüşmelerde köyün tarihçesi ve köyün yaşadığı toplumsal dönüşüm konuları irdelenmiştir. Farklı demografik ve toplumsal kesimlerden kadınlar ve erkeklerle yapılan görüşmelerde ise, eğitim, sanayileşme, işçileşme, kadın-erkek ilişkileri, kuşaklar arası çatışma, köy-kent farklılıkları gibi konularda köylünün bakış açıları ve tutumları incelenmeye çalışılmıştır. Görüşmelerin uzunluğu, görüşmenin konusuna ve görüşülen kişinin tavrına göre, yarım saat ile iki saat arasında değişmiştir.

Anket sonuçları SPSS programı ile niceliksel analize tabii tutulmuştur. Mülakatlarda ise *tematik niteliksel analiz* (Aranson 1994) yöntemi kullanılmıştır. Niteliksel çalışma yöntemlerinde tavsiye edildiği üzere (Denzin & Lincoln 2000), görüşmeler veri analizi için önce görüşmelerin yapıldığı hedef gruplara ayrıştırılmıştır. Ardından her bir görüşme, mülakatlarda sorulan temalara göre ayrıştırılmış ve bu temalar etrafında görüşmeler yeniden gruplandırılmıştır. Mülakatlar görüşmelerin tipine, görüşülen kişilerin niteliklerine ve görüşme

temalarına göre yeniden gruplandırıldıktan sonra, her bir tema ortak ve farklılaşan bakış açılarını, davranış ve tutumları tespit etmek üzere incelenmiştir.

IV. GÖRÜŞÜLENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Anket yapılan kişilerin demografik ve hane reisine yakınlık bilgileri aşağıda Tablo 1’de sunulmaktadır. Buna göre anket yapılan 115 kişinin % 38,3’ü kadın ve 61,7’si erkektir. Görüşülen kişilerin % 70’ine yakını 30 yaşın üzerindedir ve ağırlıklı çoğunluğu hane reisinin kendisi ve hane reisinin eşi veya birinci dereceden akrabasıdır. Ayrıca, görüşülenlerin ağırlıklı çoğunluğu doğma büyüme Dülük Köylüdür. Sadece 115 kişiden 7’si Gaziantep ili ve 1 kişi de Gaziantep il dışı doğumludur. Bu kişilerin de, neredeyse hepsi Dülük’ten şehre göç etmiş ailelerin Gaziantep’te doğan çocukları ya da torunlarıdır ve sonradan köye dönmüşlerdir. Köye dönüş nedenleri arasında köyü sevmeye, emeklilik, evlilik, geçimin ekonomik açıdan kolay olması ve akrabaya yakınlık gibi etkenler rol oynamaktadır.

Tablo 1. Görüşülen Kişinin Cinsiyeti, Yaşı ve Hane Reisine Yakınlığı

Cinsiyet (N= 115)	Sayı	%
Kadın	44	38,3
Erkek	71	61,7
Yaş (N= 115)	Sayı	%
< 30	35	30,4
31-40	37	32,2
41-50	19	16,5
> 51	24	20,9
Hane Reisine Yakınlık (N= 115)	Sayı	%
Kendisi	73	63,4
Eşi	37	33,0
Çocuğu	2	1,8
Diğer	3	1,8

V. DÜLÜK KÖYÜNÜN TOPLUMSAL YAPISI

V.I. İş ve Çalışma Hayatı

Dülük Köyü’nün bugünkü toplumsal yapısını belirleyen temel etkenler şehre yakınlığı ve çevresindeki sanayi işletmelerinin varlığıdır. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların da işaret ettiği üzere, yaklaşık 15 yıl öncesine kadar köyde ücretli olarak çalışan kişilerin sayısı çok sınırlıdır ve köy halkının çoğunluğu temel olarak tarımsal faaliyetten geçinmektedir. 1990’ların sonunda 3. ve 4. (ve yakın zamanda 5’inci) Organize Sanayi Bölgeleri’nin köyün çevresinde kurulması ile birlikte ise ücretli istihdam köyün temel geçim kaynağı haline gelmiştir. Köyde yaşanan bu değişimin nedeni sadece sanayide çalışma olanaklarının artması değil,

aynı zamanda Dülük halkının en verimli topraklarının çoğunun sanayi alanı için kamusallaştırılması ve tarım yapacak arazi miktarının önemli ölçüde azalmasıdır. Bu durum, ulaşım olanaklarının gelişmesiyle birlikte, şehirde ücretli çalışanların sayısında da artışa neden olmuştur. Bir başka deyişle, köylüler yarı-zorunlu bir topraksızlaşma ve işçileşme süreci yaşamışlar, tarımsal faaliyetten el çekmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla, Dülük köyü halkının çoğunluğu bugün temel olarak ücretli istihdamdan geçinmekte ve hayvancılık dahil küçük çaplı tarımsal faaliyet ek gelir faaliyeti olarak yapılmaktadır.

Tablo 2’de köylünün temel istihdam alanları ve gelir kaynakları incelenmektedir. Tablodaki verilerde de görüleceği gibi, yaptığı işi çiftçilik olarak tanımlayan hane reislerinin oranı % 9’u geçmemektedir. Öte yandan ücretli çalışanların oranı ise % 42,6’dır. Buna geçici/marjinal işler yapanları, emeklileri ve kendini işsiz olarak tanımlayanları da eklersek (toplam % 35,7), görüşülen haneler arasında ücret/maaşla geçinenlerin oranı % 78,3’e ulaşmaktadır.

Köydeki ekonomik dönüşümün kapsamını hanelerin temel gelir kaynakları da vurgulamaktadır. Köyde yalnızca tarımsal faaliyetlerden geçinen hanelerin sayısı çok azdır (% 5,2). Temel gelir kaynağı arasında ücret ve maaş sayanlar en büyük grubu (% 78,9) oluşturmaktadırlar. Öte yandan temel gelir kaynakları arasında tarım dışı geliri sayanların genel oranı, eğer esnafları ve Gaziantep’teki dairesini kiralayan bir haneyi de dikkate alırsak, % 94,8’e ulaşmaktadır.

Ücretli çalışan hane reislerinin çalıştıkları yerlere baktığımızda, % 28,7’sinin çevredeki fabrikalarda (hepsi 3. ve 4. Organize Sanayi Bölgelerinde) ve % 14’ünün de Gaziantep’te kamuda ve özel sektörde çalıştıkları görülmektedir. Geçici/Marjinal İşler yapanlar ve İşsiz/Çalışmayanlar ise belirli bir çalışma adresi bildirmemişler (% 24,3) ve nerede iş bulurlarsa orada (köy, çevredeki işyerleri ve Gaziantep) çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu dağılımda köylülerin istihdamı açısından en önemli yeri önce çevredeki işletmelerin sonra da şehirdeki kurum ve işletmelerin oluşturduğunu görüyoruz.

İstihdama ilişkin verilerde dikkati çeken önemli bir nokta, tarım dışı istihdamın temel geçim kaynağı haline geldiği köyde, kente ve sanayi işletmelerine yakınlığına rağmen, işsizlerin ve geçici/marjinal işlerde çalışanların oranının oldukça yüksek olmasıdır. Görüşmelerde bu kişilerin çoğunluğu çevredeki işletmeleri suçlamışlardır. Onlara göre, sanayi işletmelerinin sahipleri topraksızlaşmalarına neden oldukları halde köy halkını istihdam etme konusunda isteksiz davranmakta ve köylülerin yerine dışarıdan gelen kişileri istihdam etmeyi tercih etmektedirler. Öte yandan, köyün bazı ileri gelenleri ise, ücretli iş talep eden köyün gençlerinin ve orta yaşlılarının eğitim düzeylerinin düşük olduğunu ve bunun yanı sıra herhangi bir vasa sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre, köylülerin yoğun talebine rağmen çevredeki işyerleri tarafından istihdam edilmek istenmemeleri köydeki emek gücünün işyerlerinin taleplerini karşılamamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2. Hane Reislerinin Yaptığı İş ve Çalıştığı Yer/Kurum

Hane Reisinin İş	Sayı	%
Özel Sektörde İşçi	42	36,5
İşsiz/Çalışmıyor	15	13,1
Esnaf	13	11,3
Emekli	13	11,3
Geçici /Marjinal İşler*	13	11,3
Çiftçi	10	8,7
Kamuda İşçi	7	6,1
Ev Kadını	2	1,7
Toplam	115	100,0
Hane Reisinin Çalıştığı Yer/Kurum	Sayı	%
Organize Sanayi	33	28,7
Köy	25	21,7
İşsiz Çalışmıyor	15	13,0
Geçici/Marjinal İşler	13	11,3
Emekli	13	11,3
Gaziantep/Özel Sektör	11	9,6
Gaziantep/Kamu	5	4,4
Toplam	115	100,0
Hanenin Temel Gelir Kaynağı	Sayı	%
Ücret Ve Maaş	90	78,3
Ücret Ve Tarım	12	10,4
Tarım	6	5,2
Esnaflık	6	5,2
Kira	1	0,9
Toplam	115	100,0

* Geçici /Marjinal İşler kategorisi inşaat işçiliği, mevsimlik işçilik, çobanlık ve hurdacılık gibi düzenli olmayan işler ve herhangi bir vasfı olmayan "ne olursa onu yapıyorum" diyenler için kullanılmıştır.

Verilerde dikkat çeken diğer bir nokta, örneklem içindeki hane reisi ya da hane reislerinin eşleri olan kadınların hiç birinin hane dışında ücretli çalışmıyor olmalarıdır. Yapılan mülakatlarda da, köyde ücretli çalışan (yerel sanayide, şehirde ya da başka bir yerde) kadının olmadığı söylenmiştir. Öte yandan, aşağıda ele alınan Tablolarda görülebileceği gibi, haneler için önemli ek gelir kaynağı olan bağ/bahçe ve hayvancılık işlerini yaşlılar ve çocukların yanı sıra kadınlar yapmaktadır.

Türkiye’de yapılan bir çok çalışmada geleneksel, ataerkil ve yoksul kesimler arasında, köylü ya da kentli olsun, kadının ev dışında ücretli istihdamının hanenin ve hane reisinin statü kaybının bir göstergesi olarak kabul edildiğine işaret edilmiştir (Ayata & Ayata 1996). Örneğin, Gül Özyeğin (2004) Ankara’da kapıcılar ve gündelikçiler üzerine yaptığı çalışmasında kente göç etmiş yoksul topluluklarda özellikle evli kadınların evin dışında çalışmasına hoş bakılmadığını tespit etmiştir. Özyeğin’e göre (2004, 23):

Ataerkil düzenin kadının ücretli emeğine karşı çıkışı, kadının cinselliğine ve namusuna ve erkeğin şerefine yönelik algılanan tehditlerden doğan derin endişelerden

kaynaklanır ve kadınların yapabilecekleri işlerin çeşidini ve çalışacakları ortamları büyük ölçüde sınırlar.

Mülakat yapılan kadın ve erkeklerin bu konudaki yorumları da, köyde benzer bir zihniyetin varlığını göstermektedir. Erkekler, henüz kadınlarını çalıştıracak kadar “düşmedikleri” yorumunu yapmışlar, kadınlar da hane dışında çalışmaya olumsuz baktıklarını ve bunu “zorunlu” kalmadıkça yapmak istemeyeceklerini belirtmişlerdir. Kısacası kadının ev dışında çalışması, kadın erkek olsun köylüler tarafından erkeğin ailesini geçindirmekte yetersiz olduğunun bir göstergesi olarak algılanacağı ve erkeğin hane ve toplum içindeki statüsünü sarsacağı için olumsuz karşılanmaktadır. Öte yandan, köylüler arasında yaygın olan kadının ev dışında çalışmasına ilişkin olumsuz yargı ve tavırların nedeni yalnızca geleneksellik ve ataerkillik ile açıklanamaz. Kadınların çalışmasına olumsuz bakılmasının önemli bir nedeni de, köylü kadınlar için ulaşılabilir olan işlerin (sanayide işçilik ve çoğunlukla da çaycılık ya da temizlikçilik gibi vasıfsız hizmet işleri) statüsünün düşüklüğüdür. Bu tür işler “emir-kulu”, “hizmetçi” olmak gibi tabii olmayı çağrıştıran ve insan onurunu aşağılayan işler olarak algılandığı için, hele de kadınlar söz konusu olduğunda, ancak çok zorunlu durumlarda kabul edilebilir görülmektedir. Yeterli veriye sahip olmadığımız için bu tavrın sınıfsal olup olmadığına dair kesin yargılar yürütemesek de, statü eşitsizliklerinin farkında olan bir bilinçten söz edebiliriz. Bu yargıyı daha da güçlendiren bir diğer veri ise, yaptığımız mülakatlarda hem kadınların, hem de erkeklerin kızlarının okuyarak profesyonel meslek sahibi olduklarında çalışmalarının iyi bir şey olduğunu vurgulamalarıdır. Birçok kişi, kızını öğretmen, doktor gibi toplumsal saygınlığı yüksek mesleklerde görmek istemektedir. Son olarak, kadınların tarımla ve hayvancılıkla uğraşmaları ve bu uğraşlar yolu ile haneye ekonomik katkıda bulunuyor olmaları da, onların ücretli istihdama talebini düşüren bir faktör olarak görülebilir.

V.II. Toprak Sahipliği, Tarımsal Aktivite ve Hayvancılık

Hanenin temel gelir kaynağına dair verilerde olduğu gibi, toprak sahipliğini gösteren veriler de, köy halkının çoğunluğunun topraksızlaştığına ve tarımsal faaliyetten uzaklaştığına işaret etmektedir. Görüşülen hanelerin % 65,2'sinin toprağı yoktur. Toprağı olan 40 hanenin büyük bir çoğunluğu da küçük ve orta ölçekte toprak sahipleridir. 25 dönümün üzerinde toprağına sahip aile sayısı sadece 4'tür. Bu dört ailenin de ikisi 40 dönüm araziye sahipken, diğer iki aileden biri 200 ve öteki de 300 dönüm araziye sahiptir. Kısacası köyde büyük toprak sahibi olarak nitelendirilebilecek sadece iki aile vardır. Öte yandan görüşmelerde hem hane reisleri hem de köyün ahalisi, bu iki ailenin gelir ve statü kaybı yaşadıklarını, toplam aylık gelir ve yaşam standardı açısından işçileşen hanelerden daha iyi durumda olmadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bu yorumun nesnelliğini tümüyle doğrulamak mümkün olmasa bile, yorumun niteliği köyde farklılaşan toplumsal konumlara ve bu konumların algılanış biçimlerine dair önemli ipuçları vermektedir.

Diğer bir deyişle, ekonomik yapı ve aktivitede yaşanan dönüşüm ve ağırlıklı olarak ücretli istihdama geçiş ile birlikte, var olan toplumsal hiyerarşiler de değişmeye başlamıştır. Düzenli gelire ve sosyal güvenceye sahip olan ücretli çalışan köylülerin toprak sahiplerine ekonomik bağımsızlığı azaldıkça, toprak sahiplerinin köydeki sosyal konumları da sarsılmaya başlamıştır.

Görüşme yapılan kişilerden biri bu dönüşümü şu sözlerle aktarmıştır:

Eskiden büyük toprak sahipleri kahveye gelince herkes el pençe divan dururdu. Çünkü millet onların işine ve parasına muhtaçtı. İş verecek ki çalışsın, bir kaç kuruş kazansın. Köyde başka iş alanı yoktu. Şimdi neredeyse her hanede bir çalışan var. Az da olsa düzenli bir geliri var. Onun vereceği işe muhtaç değil. Sonra çalışanın mesaisi belli. Mesaiden sonra çalışmıyor. Hafta sonu çalışmıyor, ya da pazar günü çalışmıyor. Evinde dinleniyor, temizleniyor, kahveye çıkıyor. Çiftçi öyle mi? Onun ne saati belli, ne günü belli. Tarlada iş olunca mecbur çalışacak. Bugün pazar diyemez. Şimdi adam bakıyor. Kendi kahvede oturuyor, keyif yapıyor. Öbürü gidiyor sığağın altında tarlada çalışıyor. Üstü başı perişan. Kahveye gelince artık kimse ayağa falan kalkmıyor. Bilmem hangi ağa gelmiş. Kimsenin umurunda değil. Hatta dalga geçiyorlar. Ağa tarlada çalışmaktan perişan halde, diğerleri temiz giysilerini giymiş kahvede keyif yapıyorlar. Bir de tabii şimdi eskisi gibi değil... Eskiden ağanın evinde olan başkasının evinde olmazdı. Şimdi herkeste televizyon var, buzdolabı var, ne ararsan var. Ağada da var, onda da var. Arada pek bir fark kalmadı yani... Ağanın farkı kalmadı yani...

Çiftçiliğin yaşadığı toplumsal prestij kaybı tarımsal faaliyetin son yıllarda azalan getirisi ile de ilişkili olabilir. Nitekim bu kanıyı destekleyecek bir veri, köyde toprak sahibi olanların bir kısmının da tarım yapmayı bırakmış olmalarıdır. Görüşülen hanelerden tarla sahibi olan 40 haneden 26'sı ve toplam örneklemin ise % 22,6'si tarımsal faaliyet yaptığını söylemektedir. Tarım yapanlara ne kadar arazi işlediklerini sorduğumuzda aldığımız yanıt ise diğer grupların tüm arazilerini işlerken, 10 dönüm altında tarlaya sahip olan 20 kişiden 17'sinin topraklarını işlediğini görmekteyiz. Tarımsal faaliyete devam eden hanelerin büyük bir kısmı bahçe tarımı (% 42,3) ile uğraşmaktadır. Diğer iki büyük grup ise, sırasıyla tarla tarımı (%23,1), bağcılık (% 23,1), ve (% 11,5) sebze tarımı yapmaktadır (Tablo 3).

Tarım yapan 26 haneden sadece 7'si ücretli emek kullandığını belirtmiştir. Bu haneler 1-10 kişi arasında değişen tarım işçisi istihdam etmektedirler. 2 hane hariç, diğer haneler 1 ila 20 gün arasında tarım işçisi çalıştırmaktadırlar. 300 ve 200 dönüm toprak sahibi olan iki hane ise sırasıyla 48 gün ve 100 gün tarım işçisi istihdam etmektedirler. Öte yandan görüşülen hanelerin içinde yalnızca 10 hane tarım işçiliği yaptığını belirtmiştir.

Tablo 3. Tarımsal Faaliyet ve Hayvancılık

Tarla Sahipliği	Sayı	%
Evet	40	34,8
Hayır	75	65,2
Toplam	115	100,0
Arazi Miktarı	Sayı	%
<10 Donum	20	66,7
11-25 Donum	6	20,0
>26 Donum	4	13,3
Toplam	30	100,0
Tarımsal Faaliyet Yapılıyor Mu?	Sayı	%
Evet	26	22,6
Hayır	89	77,4
Toplam	115	100,0
Tarımsal Faaliyetin Türü	Sayı	%
Tarla Tarımı (Tahıl)	6	23,1
Bahçe Tarımı (Ceviz, Fıstık Meyve)	11	42,3
Bağcılık	6	23,1
Sebze Tarımı	3	11,5
Toplam	26	100,0
Hayvancılık Yapılıyor Mu?	Sayı	%
Evet	57	49,6
Hayır	58	50,4
Toplam	82	100,0
Hayvan Sayısı	Sayı	%
1-3	45	81,8
4 ve Üzeri	10	18,2
Toplam	55	100,0

Tablo 3'te görüleceği gibi, haneye ekonomik katkısı açısından daha yaygın olarak başvuru alan ek faaliyet alanı hayvancılık gibi görünmektedir. Görüşülen hanelerin yaklaşık yarısı (% 49,6) büyük baş hayvan sahibidir. Öte yandan, hayvancılık yapan bu hanelerin yaklaşık % 83'ünün 1 ila 3 arasında hayvanı olduğu göz önüne alındığında, bu faaliyetin de geçimlik düzeyde ev ekonomisine katkı amacıyla ve büyük çoğunlukla da kadınlar, yaşlılar ve çocuklar tarafından yapıldığı görülmektedir. Köyde sadece hayvancılıktan geçinen hane yoktur. Köyün orman köyü statüsüne geçirilmesi ile birlikte bakılan hayvan sayısı azalmış ve hayvan bakımı ev içine çekilerek kadınlar, yaşlılar ve çocuklar tarafından yapılan bir ek gelir faaliyetine dönüşmüştür.

V.III. Hane Yapısı

Araştırmamızda, sosyolojik araştırmalarda genel kabul gördüğü üzere, hanehalkı bir ya da birden fazla kişinin düzenli olarak bir arada yaşadığı ve ortak bir gelirin paylaşıldığı birim olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, köyün hane

yapısına baktığımızda, hanelerin % 58,2'sinin 6 kişiden az, % 38,3'ünün 6 ila 9 kişi arasında ve % 3,5'lik gibi küçük bir kısmının da 10 ve üzeri sayıda nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz. Hanelerin % 73,7 oranında büyük bir çoğunluğu çekirdek aileden ve % 26,3'ü de geniş aileden oluşmaktadır. Geniş ailelerin hane kompozisyonuna baktığımızda ise, hanelerin % 75 gibi büyük bir çoğunluğunun 2 aileden oluştuğunu görmekteyiz.

Araştırmanın bulgularına göre, küçük ve çekirdek aileler ağırlıkta olmakla beraber, köydeki kalabalık ve geniş ailelerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Yapılan görüşmeler bu kalabalık ve geniş hanelerin varlığının geleneksel aile yapısından değil, sit alanı uygulaması nedeniyle ev yapımına getirilen kısıtlamalardan kaynaklandığını göstermektedir. Bu hanelerin neredeyse hepsi, bu durumdan büyük bir rahatsızlık içinde olduğunu belirtmişlerdir. Bir örnek vermek gerekirse, dört ailenin (üç oğlu ve torunlarıyla birlikte) bir arada yaşadığı köydeki en kalabalık hane 300 dönüm arazi sahibi köyün toprak zengini kişiye aittir. Hane reisi, ekonomik imkanı olduğu halde sit alanı kısıtlamasından dolayı bu şekilde yaşamak zorunda kaldıklarını, çok mağdur olduklarını belirtmiş ve her bir aile için ayrı bir eve ihtiyaçları olduğunu söylemiştir.

Mekan sıkıntısı konusundaki şikayetler, özellikle yeni konut yapmak konusunda getirilen kısıtlamalar nedeni ile aileleri ile birlikte yaşamak zorunda kalan genç çiftler arasında, yaygın olarak görülmektedir. Öncelikle genç çiftler arasında kendi evine sahip olma ve ayrı yaşama arzusu çok yaygındır. Mekan sıkıntısının yarattığı mahremiyet sorunları bu sıkıntılardan başında gelmektedir. Mahremiyetin dert edilmesi ve çekirdek ailenin bağımsız yaşaması gerektiği fikrinin güçlü bir şekilde dillendirilmesi ise gençlerin modern aile ideolojilerinden etkilendiğini ve bu normları benimsediğini göstermektedir.

V. IV. Eğitim Durumu

Köyün eğitim düzeyi, kente yakınlığı ve uzun zamandır kentle var olan iletişim ve etkileşiminin yoğunluğu dikkate alındığında, oldukça düşük görünmektedir. Tablo 4'te yer alan verilerden takip edebileceğimiz gibi, görüşülen kişiler arasında ortaokul ve lise mezunlarının toplam oranı % 7,8'i geçmemektedir. En büyük grup ilkokul mezunlarından ve okur yazarlardan oluşurken (% 68,7), okuma-yazması olmayanların sayısı da azımsanmayacak orandadır (% 23,5).⁶ Köyde yaptığımız mülakatlardan elde ettiğimiz bilgilere göre, köyde üniversite mezunu sadece 2 erkek bulunmaktadır. Bu durum yakın gelecekte de çok değişecek gibi görünmemektedir. Şu an köyde üniversite öğrencisi olanların ve üniversiteye hazırlananların sayısı 5'i geçmemektedir.

Kadınlar ile erkekler arasında eğitim düzeyleri açısından önemli farklılıklar vardır. Kadınlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklere göre çok

⁶ TÜİK 2000 nüfus sayımı verilerine dayalı Kent Araştırması sonuçlarına göre Gaziantep il merkezinde ilkokul mezunlarının toplam nüfus içindeki payı % 34 ve orta öğretim mezunlarının toplam nüfus içindeki payı % 4,6'dır. Verilerin de işaret ettiği gibi ilginç bir şekilde Dülük Köyü'ndeki oran kent genelindeki orandan oldukça daha yüksektir.

yüksek ve ilkököl mezunu oranı ise erkeklere göre çok düşüktür. Daha çarpıcı olan kadınların ilkököl sonrası eğitimden tümüyle dışlanmış olmalarıdır. Bu durum eğitime erişim açısından cinsiyetçi bir ayrımın varlığına işaret eder. Öte yandan, köydeki eğitim düzeyinin genel olarak düşük olması, yalnızca ataerkil ve cinsiyetçi yapıya gönderme yapan bir açıklamanın yetersiz kalacağını göstermektedir. Görüşülen kişiler arasında ortaokul ve lise mezunu kadın hiç yokken, ortaokul ve lise mezunu erkeklerin oranı da sırasıyla % 6,1 ve % 1,7'dir.⁷ Bu rakamlar da, köyde eğitim için var olan talebin bütün gruplar için ve yaygın bir biçimde düşük olduğunu göstermektedir. Özellikle ilkököl sonrası eğitimin sadece kadınlar değil erkekler arasından da çok düşük oranlarda olduğunu dikkate alırsak, açıklama için başka yerlere de bakmamız gerektiğini görebiliriz. Bu bağlamda, Tablo 4'teki görüşülen kişilerin yaşına göre eğitim düzeyinin dağılımı bize bazı ilginç gözlemler yapma olanağı sunmaktadır. 51 yaşın üzerinde 24 hane reisi arasında 12 ilkököl mezunu vardır (% 50) ve hiç ortaokul ve lise mezunu yoktur. 41-50 yaş grubu arasında görüşme yapılan 19 hane reisi arasında 9 ilkököl mezunu (% 47), 3 ortaokul mezunu (% 15,8) ve bir de lise mezunu vardır (% 5,3). 31-40 yaş grubunda olan 37 hane reisinin eğitim durumuna baktığımızda, 25'inin ilkököl mezunu (% 67,6) ve 3'ünün ortaokul mezunu (% 8,1) olduğunu görürüz. Bu yaş grubunda hiç lise mezunu yoktur. En genç yaş grubunu oluşturan 30 yaşın altındaki 35 hane reisi arasında ise, ilkököl mezunu sayısı 23'tür (% 65,7). Aynı grup içinde bir tane ortaokul mezunu (% 2,9) ve bir tane de lise mezunu (% 2,9) vardır.

Yaş gruplarına göre eğitim düzeyleri dağılımlarının da işaret ettiği üzere, kuşaklar arasında orta ve lise eğitime devam açısından ilginç farklılıklar gözlenmektedir. En küçük yaş grubu olan 30 altı yaş grubu ilkökula devam açısından kendinden önceki üçüncü ve dördüncü kuşağa göre neredeyse iki kat oranında artış göstermiştir. Kendinden bir önceki kuşağa göre ise ilkökula devamda küçük de olsa bir azalma olmuştur. Kuşaklar arasındaki fark açısından daha çarpıcı bir tablo ortaokula ve liseye devamda ortaya çıkmaktadır. En yaşlı kuşak olan 4. yaş grubunda ortaokul mezunu hiç kimse yokken, hem 3. hem de 4. yaş grubunda 3'er kişi ortaokul mezunudur. Oysa en genç yaş grubu oluşturan 30 yaş altındaki hane reisleri arasındaki ortaokul mezunu sayısı yalnızca bir kişidir. Ortaokul eğitime talep 31-40 ve 41-50 yaş gruplarında artarken 30 yaşın altındaki genç kuşakta azalmıştır. Benzer bir durum lise eğitime talepte de görülmektedir. En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru gittiğimizde, lise eğitime talepte zamanla düzenli bir şekilde sürekli artan bir talep olmamış, aksine istikrarsız ve marjinal bir değişim yaşanmıştır. Örneğin, en yaşlı kuşak arasında hiç lise mezunu yok iken, bir sonraki kuşakta bir lise mezunu vardır, bir sonraki kuşakta hiç lise mezunu yoktur ve en genç kuşakta da sadece bir lise mezunu vardır. Zaman içerisinde ulaşım olanakları ile kente erişimin çok daha kolay hale geldiği ve toplumun genelinde eğitime karşı

⁷ Yukarıda değinilen TÜİK araştırmasına göre Gaziantep il merkezinde yer alan toplam nüfus içinde orta öğretim mezunu erkeklerin oranı yüzde % 6,3 iken, kadınların oranı ise % 2,9'dur. Dülük Köyü orta öğretim mezunu erkeklerin oranı açısından bakıldığında Gaziantep kent merkezinden daha iyi bir performans gösterirken, kadınlar açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

duyarlılığın arttığı bir dönemden söz ettiğimizi düşündüğümüzde Dülük Köyü'nde gözlemlenen bu örüntü şaşırtıcıdır.

Tablo 4. Cinsiyet Ve Yaşa Göre Eğitim Durumu

Cinsiyet	Eğitim Durumu					X ² = 43,43 P<0,000
	Okur Yazar Değil	Okur Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	
Kadın	24	5	15	0	0	
	54,5	11,4	34,1	0,0	0,0	
	88,9	50,0	21,7	0,0	0,0	
Erkek	3	5	54	7	2	
	4,2	7,0	76,1	9,9	2,8	
	11,1	50,0	78,3	100,0	100,0	
Toplam	27	10	69	7	2	
	23,5	8,7	60,0	6,1	1,7	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Yaş						
<30	6	4	23	1	1	
	17,1	11,4	65,7	2,9	2,9	
	22,2	40,0	33,3	14,3	50,0	
31-40	8	1	25	3	0	
	21,6	2,7	67,6	8,1	0,0	
	29,6	10,0	36,2	42,9	0,0	
41-50	6	0	9	3	1	
	31,6	0,0	47,4	15,8	5,3	
	22,2	0,0	13,0	42,9	50,0	
>51	7	5	12	0	0	
	29,2	20,8	50,0	0,0	0,0	
	25,9	50,0	17,4	0,0	0,0	
Toplam	27	10	69	7	2	
	23,5	8,7	60,0	6,1	1,7	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Köyde yapılan mülakatlarda neredeyse herkes eğitime olumlu baktıklarını ifade eden yorumlar yapmışlar ve köylerinden yüksek eğitim sahibi kişilerin çıkmamasından rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Fakat buna rağmen, bir kaç aile dışında eğitime arzu ettikleri önemi veremediklerini ve bunun da bir kaç nedeni olduğunu belirtmişlerdir. Öncelikle, çoğunluk şu anki ilköğretim okulunun uzak olmasından dahi çok şikayetçi olmuş ve servis ücretinin kendileri için büyük bir ekonomik yük olduğunu söylemişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, köyde lisenin olmaması ve lise eğitimi için şehre gitmek zorunluluğu liseye devamın önünde çok önemli bir engel teşkil etmektedir.

Ortaokul ve sonrası eğitime talebin düşük olmasının arkasında yatan bir diğer neden ise ailenin ek gelire olan acil ihtiyacı ve bu ihtiyaca cevap verecek ücretli istihdam olanaklarının yakın çevrede bulunmasıdır. Erken yaşta ve ailenin yanında

kalarak çalışma olanağı hem gençler için hem de aileleri için çocuğun eğitime devam etmesi yerine çalışma hayatına atılmasını daha çekici ve akılcı kılmaktadır. Türkiye’de yüksek eğitimin ne kadar masraflı, getirisi az ve uzun vadeli bir yatırım haline gelmekte olduğu düşünüldüğünde, görüşmecilerin seçimlerinin, en azından erkek çocukları açısından, geleneksel zihniyetin değil, ekonomik zorlukların bir sonucu olduğu açıktır. Bu bağlamda, köyde çocuklarının eğitimine en çok yatırım yapan hane reisinin bu konudaki görüşleri önemlidir. Kişi lise mezunu devlet memurudur ve eşi ev hanımıdır. Üç oğlu vardır. Biri okumuş ve öğretmen olmuştur. Diğer iki oğlu araştırma sırasında liseyi bitirmiş ve üniversite sınavlarına hazırlanmaktaydılar. Hane reisi kendi tercihini ve durumunu köyün diğer aileleri ile karşılaştırmış ve şunları söylemiştir.

Bugün iki çocuğu okutmaya çalışmak çok büyük fedakarlık istiyor. Yalnızca eve katkı yapmamakla bitmiyor. Aynı zamanda mali olarak büyük bir yük oluyor. Tek maaşla onların dershane ve sınav masraflarını karşılamaya çalışıyorsunuz. Eğer sınavı kazanırlarsa bu masraflar daha da çok artacak. Okulu bitirince işe girer mi, girmez mi belli değil. İşe girene kadar da sen bakacaksın. Şimdi bizim köyde insanlar şunu düşünüyor. Çocuğumu okutsam iş sahibi olması yıllar alacak. Bu arada eve katkısı olmadığı gibi bir çok yükü olacak. Oysa bir çocuğu varsa, işe koysa ayda en az 400-500 Lira getirisi olacak. Çocukları okutsa, hem bu gelirden olacak hem de cebinden bir sürü masraf yapmak zorunda kalacak. Bu yüzden aileler çocuklarının çalışmasını istiyor. Gençler de istiyor.

Yukarıdaki verilerin de işaret ettiği gibi, ekonomik zorluklar ve artan eğitim maliyetleri eğitime talebi sınırlamakta, bu durum da orta ve yüksek eğitim mezunlarının sayısının kırsal kesimde ve alt gelir grupları arasında yaygınlaşmasını engellemektedir. Öte yandan, eş zamanlı olarak sanayinin yatay ve dikey olarak genişlemesiyle birlikte istihdam olanaklarının artması da aileler ve çocuklar için eğitime yatırım yapmak yerine işgücüne katılmayı daha çekici ve gerçekçi bir seçenek haline getirmektedir. Bu durum ise, orta ve uzun vadede, sanayi işgücüne katılan alt sınıfların toplumsal hareketliliğinin sınırlanması ve sınıfsal konumlarının kuşaktan kuşağa aktararak kalıcı hale gelmesi anlamına gelebilir.

VI. TOPLUMSAL KONUM VE ÇEVRE ALGISI

Tablo 5’de de görülebileceği gibi, görüşülen hanelerin büyük bir çoğunluğu (% 55,6) durumlarının geçmişe göre daha iyi olduğu kanısındadır. Öte yandan, hanelerinin durumunda geçmişe göre kötüleşme olduğunu düşünenlerin oranı azımsanmayacak büyüklüktedir (yaklaşık % 37). Hanelerinin durumunun iyileştiği kanısına sahip olanların neredeyse hepsi, bu kanılarının nedeni olarak düzenli işe ve gelire sahip olmayı göstermişlerdir (% 90,6). İkinci grubu oluşturan, sosyal yaşamın olumlu yönde değiştiğini düşünen kişiler de böyle düşünmelerini öncelikli olarak düzenli işe ve gelire sahip olmaya bağlamışlardır. Hanelerinin durumunun geçmişe göre kötüleştiğini düşünenler ise, kötüleşmenin en önemli nedeni olarak işsizlik ve geçim sıkıntısını ön plana çıkarmışlardır (% 52,8). Durumlarının kötüleştiğini

söyleyenlerin gösterdiği ikinci en önemli neden köylülerin organize sanayi bölgelerinin kuruluşu nedeni ile topraklarını kaybetmiş olmalarıdır. Hanelerin durumlarına dair algıları olumlu ya da olumsuz olsun öne sürülen neden ve açıklamaların ortak paydasını işçileşme/tarımdan kopma oluşturmaktadır.

Tablo 5. Hanenin Geçmişe Göre Bugünkü Durumu

Hanenin Geçmişe Göre Bugünkü Durumu	Sayı	%
Daha İyi	64	55,7
Daha Kötü	42	36,5
Fark Yok	8	7,0
Bilmiyor/Fikri Yok	1	0,9
Toplam	115	100,0
Hanenin Durumunda İyileşme Nedeni	Sayı	%
Düzenli İş Ve Gelire Kavuşma	47	90,4
Sosyal Yaşamda Olumlu Değişim	5	9,6
Toplam	52	100,0
Hanenin Durumunda Kötüleşme Nedeni	Sayı	%
İşsizlik Ve Geçim Sıkıntısı	19	52,8
Topraklarımızı Kaybettik	15	41,7
Sağlık & Sosyal Yaşamda Kötüleşme	1	2,8
Diğer	1	2,8
Toplam	36	100,0

Yapılan mülakatlarda, köylülerin çoğunun organize sanayi işletmelerinin çevrede konumlanmasına genel olarak çok olumlu baktıklarını ve ücretli istihdamı hem düzenli gelir getirmesi ve sosyal güvencesi, hem de sağladığı yaşam tarzı nedeniyle çiftçiliğe tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Öte yandan, organize sanayi bölgelerinin Dülük Köyü halkının neredeyse tüm verimli tarım arazilerini kaybetmelerine neden olması, köylüleri (özellikle bu süreci doğrudan yaşayan yaşlı ve orta yaşlı kuşağı) çok rahatsız etmiştir ve hala rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlığın en önemli nedenleri arasında köylünün toprak mülkiyetini bir gelecek garantisi ve ek gelir kaynağı olarak görmesi sayılabilir. Ücretli istihdamın giderek güvencesiz hale gelmesi, işsizliğin artışı ve çevredeki işletmelerin köyün gençlerinin tümüne iş olanağı sağlamayacağı hissi, onlar için toprak sahipliğinin önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca ücretlerin düşüklüğü de, tarımdan elde edilebilecek ek gelire ihtiyacı gerekli kılmaktadır. Nitekim, daha önceki gelir kaynağı tartışmasında büyük bir çoğunluğun bu ek geliri hayvancılıktan sağlamaya çalıştığını ve bu uğraşı da çok önemseydiğini belirtmiştik. Bu durum da, ailelerin tarımsal faaliyetlerden ve hayvancılıktan tümüyle vazgeçmek istememelerine ve ücretli istihdamı temel ekonomik faaliyet olarak tercih etmelerine rağmen tarımsal faaliyetlere ve hayvancılığa ek gelir kaynağı olarak devam etmek istemelerine neden olmaktadır. Bu durum da, bu yaşam tarzını olanaklı kılacak köyde kalma seçeneğini birincil bir tercih haline getirmektedir.

Tablo 7. Köyde ve Şehirde Yaşamın Avantajları ve Dezavantajları

Köyde Yaşamın Avantajları	Sayı	%
Yaşam Kalitesi Yüksek Güvenli Ortam	67	58,8
Geçim Kolay	33	28,9
Sosyal Ortam Ve Sıcak İlişkiler	9	7,9
İyi Tarafı Yok	2	1,8
Fikrim Yok	3	2,7
Toplam	114	100,0
Köyde Yaşamın Dezavantajları	Sayı	%
Kötü Tarafı Yok	58	51,8
Sınırlı Eğitim Ve Sosyal Olanaklar	19	17,0
Toplumsal Baskı/Dedikodu	11	9,8
Ulaşım Altyapı Sorunları	9	8,0
İşsizlik	5	4,5
Fikrim Yok	10	9,0
Toplam	112	100,0
Şehirde Yaşamın Avantajları	Sayı	%
İyi Tarafı Yok	41	36,3
İş, Eğitim Ve Sağlık Olanakları Çok	40	35,4
Gelirin Varsa Yaşam Daha Kolay	7	6,2
Toplumsal Kontrol Ve Baskı Az	4	3,5
Fikrim Yok	21	18,6
Toplam	113	100,0
Şehirde Yaşamın Dezavantajları	Sayı	%
Hayat Pahalılığı	29	25,4
Kalabalık Ve Sosyal Bağlar Zayıf	20	17,5
Çevre Sorunları	22	19,3
Ahlaki Sorunlar	13	11,4
Güvenlik Sorunları	10	8,8
Kötü Tarafı Yok	1	0,9
Fikrim Yok	19	16,7
Toplam	104	100,0

Görüşülen kişilerden yaşadıkları çevreden memnuniyet düzeylerini ölçmek üzere köyde ve kentte yaşamın avantajlarını ve dezavantajlarını karşılaştırmaları istendi. Bu soruların yanıtları Tablo 6'da sunulmaktadır. Nüfusun yarısından biraz fazlası yaşadıkları çevreden çok memnun olduklarını ve köyde yaşamın hiç bir olumsuz yanını görmediklerini belirtmişlerdir (% 51,8). Fakat büyük bir çoğunluk da, köyde yaşamın olumlu yanları ağır basmasına rağmen, olumsuz yanlarının da olduğunu düşünmektedir. Köyde yaşamın olumlu yanlarından sayılan nedenler arasında yaşam kalitesinin yüksek ve güvenli bir çevre olması (% 58,8) ilk sırayı almaktadır. Köyde geçinmenin kolay olması (% 28,9) ise ikinci sırayı almaktadır. Bunu izleyen bir diğer önemli memnuniyet nedeni ise, sosyal ilişkilerin kente göre daha samimi ve sıcak olmasıdır (% 2,7). Köyde yaşamın olumsuz yanları olduğunu düşünen kesime göre, bunun en önemli nedeni eğitim olanaklarının ve sosyal hizmetlerin sınırlı olmasıdır (% 17). Küçük bir çevrenin yarattığı toplumsal baskı ve dedikodu ortamı da köy yaşamının önemli olumsuzluklarından biri olarak görülmektedir (% 9,8). Önemli bir grup da, köydeki altyapı ve ulaşım hizmetlerinin yetersizliğini (% 8) köy yaşamının dezavantajları arasında saymıştır.

Örneklemede yer alan kişilerin önemli bir kısmı kentte yaşamının hiç bir olumlu yanını görmemektedirler (% 36,3). Şehirde yaşamının olumlu yanları olduğunu düşünenler arasında ise, en büyük grubu şehirde iş, eğitim ve sağlık olanaklarının daha fazla olduğuna işaret edenler oluşturmaktadır (% 35,4). Eğer yeterli gelir olursa, kentte yaşamın köyde yaşamaktan daha kolay olduğunu düşünenler ise (% 6,2) ikinci grubu oluşturmaktadır. İlginç bir şekilde, köyde yaşamının olumsuz yanlarından biri olarak toplumsal baskı ve dedikoduyu gören kişilerin sayısı oldukça yüksek iken, kentte bu açıdan daha olumlu bir ortam olduğunu düşünenlerin sayısı daha azdır.

Kentte yaşamının olumsuz tarafları olduğunu düşünenlere göre, kent öncelikli olarak hayatın pahalı olduğu bir yerdir (% 25,4). İkinci olarak, kalabalıktır ve köye göre toplumsal bağlar zayıftır (% 17,5). Yaşam kalitesi çevre sorunlarından (gürültü ve kirlilik gibi) dolayı daha düşüktür (% 19,3) ve kent güvenli bir ortam değildir (% 8,8). Kentte, köye göre ahlaki sorunların daha çok olduğunu düşünenler de (% 0,9), fazla olmamakla beraber önemli bir grubu oluşturmaktadır.

Tablo 8. Başka Bir Yerde Yaşama İsteği

	Sayı	%
Evet	44	38,3
Hayır	71	61,7
Toplam	115	100,0

Bütün bu köy/kent karşılaştırmasında köyde yaşamaya atfedilen olumsuz nedenlerin kıstas noktasını kentte sunulan sosyal ve altyapısal hizmetlerin niceliği ve niteliği oluşturmaktadır. Bu durum da köyde yaşayanların somut bir kent imajına sahip olduklarını ve yaşadıkları toplumsal mekanı bu somut imaj üzerinden değerlendirdiklerini gösterir. Aslında istenen kentteki toplumsal yaşamın olumsuz olarak görünen tarafları dışında kentin sunduğu olumlu sosyal ve altyapı hizmetlerine sahip olmaktır. Diğer bir deyişle, köydeki sosyal çevre genel anlamda olumlanmakta fakat daha iyi bir yaşam kalitesi talebi seslendirilmektedir.

Görüşülen kişilerin yaşadıkları çevreden memnuniyeti, göç isteklerine bakılarak da teyit edilebilir. Tablo 8'de görüleceği üzere, büyük bir çoğunluk (% 61,7) göçü düşünmemektedir ve Dülük Köyü'nde yaşamaya devam etmeyi arzulamaktadır.

VII. SONUÇ

Araştırmanın sonuçları, Dülük köyü halkının yaklaşık on sene içinde yerinden kopmadan hızlı bir topraksızlaşma, tarımsal faaliyetten uzaklaşma ve işçileşme süreçlerini yaşadığını göstermektedir. Köy halkının % 80'e yakını tarım dışı alanlarda ve temel olarak da sanayide ve hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Şu an işsiz olan ya da geçici işlerde çalışanları da düşündüğümüzde tarım dışı

ekonomik faaliyetlerden geçinenlerin oranı % 95'e ulaşmaktadır. Öte yandan, Dülük Köyü'nde yaşanan işçileşme bir göç deneyimini, yani toplumsal mekan ve çevre değişimini, içermediği için kırsal ekonomik aktiviteler de devam etmektedir. Tarımsal faaliyet ve hayvancılık bir çok hanenin ek gelir kaynağını oluşturmaktadır. Dülük Köyü'nün toplumsal yapısında gözlenen bu ilişkiler melez bir toplumsal dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Bu bağlamda, Dülük halkı "işçileşmiş köylüler" olarak isimlendirilebilir. Ne var ki, işçileşme ve tarım dışı ücretli istihdam erkeklerle sınırlı kalmıştır. Köyde tarım dışı ücretli istihdam piyasasına katılan hiç kadın yoktur. Kadınların ev dışı çalışma hayatına katılımında gözlenen bu olumsuz resmin nedeni geleneksel cinsiyet ideolojileri ve işbölümü ile açıklanabilir. Üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer açıklama da köylüler için ulaşılabilir olan istihdamın niteliğidir.

Ücretli istihdamın ve kentli değerlerin yaygınlaşması ile birlikte Dülük Köyü'nün hane halkı yapısının modernleşme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Her ne kadar şu anda hanelerde yaşayan ortalama kişi sayısı hayli yüksek ve geniş aile örüntüsü oldukça yaygınmış gibi görünse de, bu durumun sit alanı uygulamasının yarattığı konut sorunundan kaynaklandığını belirtmiştik. Sit alanı nedeniyle konut üretiminin sınırlı olması, farklı kuşaklardan ailelerin birlikte yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Öte yandan, görüşülen kişilerin çoğunluğu geniş aile yaşamından rahatsızlıklarını dile getirmiş ve uygulamada bir değişiklik olduğu anda kendilerine ait bir konuta taşınmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu durum da, çekirdek aile normunun köyde genel kabul gördüğünü ve arzulanır yaşam tarzı olarak benimsendiğini göstermektedir.

Köyün eğitim düzeyi Türkiye ortalamasının altında, fakat dikkat çekici bir biçimde Gaziantep il ortalamasının üzerindedir. Her ne kadar köydeki eğitim düzeyinin düşüklüğü tüm yaş, cinsiyet ve toplumsal grupları kapsayan bir olgu ise de, eğitime erişim konusunda açıkça cinsiyete dayalı bir eşitsizlik gözlenmiştir. Kadınlar erkeklerden daha düşük eğitime sahiptir. Üzerinde önemle durulması gereken bir nokta da, sanayiye dayalı istihdamın artışı ile birlikte eğitime talebin azalmaya başladığına dair bulgulardır. Bu durum, ücretli istihdamın yaygınlaşmasıyla birlikte eğitim yolu ile toplumsal hareketlilik talebinin beklenenin aksine artmak yerine azalıyor olabileceğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, kırsalda sanayileşme ve eğitimin artan maliyeti buradaki grupları kalıcı olarak ucuz ve niteliksiz emek gücü haline dönüştürebilir.

Dülük Köyü'nün son on yılda yaşadığı toplumsal değişime dair gözlemlediğimiz bir diğer olgu ise, köyün özgün durumundan dolayı toplumsal değişim kuramlarında öngörülen bir çok olumsuz süreci – aşırı nüfus artışı, nüfusun çeşitlenmesi, suç artışı, ve bunların sonucunda ortaya çıkan sosyo-kültürel yabancılaşma vb. – yaşamamış olmasıdır. Dülük Köyü ve çevresinin arkeolojik sit alanı olması sanayileşmenin bazı olası sonuçlarının ortaya çıkmasını engellemiştir. İstihdam olanakları artmasına rağmen, Dülük Köyü'nde bir nüfus patlaması yaşanmamış; köyün nüfusu neredeyse değişmemiş ve köye göç edenler de eski köylülerle sınırlı kalmıştır. Kısacası, sanayileşme ile birlikte modern istihdam olanakları artmış, düzenli gelir ve çalışma saatlerine kavuşulmuş ve kişiler

ekonomik bağımsızlığa erişerek geleneksel toplumsal yapının baskılarından en azından ekonomik olarak özgürleşmişlerdir. Bununla birlikte, ekonomik yapıda yaşanan değişim alışıldık toplumsal çevrede kayda değer bir değişimin yaşanmasına neden olmamıştır. Topluluk niceliksel ve sosyo-kültürel olarak neredeyse aynı kalmıştır. Dülük Köyü'nün sanayileşme ile birlikte yaşadığı bu özgün değişim, yani sanayileşmeye rağmen toplumsal çevrenin aynı kalması, köylünün yaşadığı çevreye sosyo-kültürel olarak yabancılaşmasını engellemiştir.

Teşekkür: Dülük Köyü sakinlerine bu araştırmayı mümkün kılan yardımlarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Her araştırmada olduğu gibi, bu araştırmaya da özel katkıları olan kişiler oldu. Burada isimleri anılamasa da kendilerine özel bir teşekkürü borç biliyorum. Ayrıca öğrencilerim Funda Aksoy, Esmâ Batur, Gülistan Dalgıç, Derya Demir, Özlem Bozyer ve Pınar İçipek anketin uygulama aşamasında ve veri girişinde olağanüstü bir çaba ve özen gösterdiler. Araştırmanın tasarlanmasından makalenin yazımına kadarki her aşamada Emin Baki Adaş'ın desteği hiç eksik olmadı. Kendisine müteşekkirim.

KAYNAKÇA

- Aronson, Jodi. 1994. "A Pragmatic View of Thematic Analysis." *The Qualitative Report* 2(2). (<http://www.nova.edu.ssss/QR/BackIssue/QR2-1/aronson.html>)
- Ayata, Ayşe ve Sencer Ayata. 1996. *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. Ankara: TC Başbakanlık, TOKİ.
- Ayata, Sencer. 2004. "Bir Yerel Sanayi Odağı Olarak Gaziantep'te Girişimcilik, Sanayi Kültürü ve Ekonomik Dünya ile İlişkiler." *İlhan Tekeli için Armağan Yazılar* içinde, derl. S. İlkin, O. Tekelioğlu & M. Güvenç, ss. 559-90. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları,
- Aydın, Zülküf. 2001. Yapısal uyum politikaları ve kırsal alanda beka stratejilerinin özelleştirilmesi: Söke'nin Tuzburgazı ve Sivrihisar'ın Kınık köyleri örneği. *Toplum ve Bilim* 88: 11-31.
- Boratav, Korkut. 1980. *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: SBF Yayınları.
- Berkes, Niyazi. 1942. *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Araştırma*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Boran, Behice. 1945. *Toplumsal Yapı Araştırmaları*, Ankara: DTCF Yayınları.

- Broadway, Michael J. 1990. Meatpacking and its social and economic consequences for Garden City.” *Urban Anthropology* 19 (4): 321–344.
- Broadway, Michael J. 2001 “Bad to the Bone: Beef Processing and Social Change in Rural Alberta.” *Writing off Rural Communities: Globalization, Governments, and the Transformation of Rural Life* içinde, derl. R. Epp & D. Whitson, ss. 39-52. Edmonton: University of Alberta Press/Parkland Institute.
- Denzin, Norman K. ve Yvonna, Lincoln. 2000. *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- ESİWEB. 2005. *İslami Kalvinistler. Orta Anadolu'da Değişim ve Muhafazakarlık* Berlin, Brüksel, İstanbul: ESİWEB.
- Freudenburg, William R. 1982. “The Impacts of Rapid Growth on Social and Personal Well-being of Local Community Residents.” *Coping with Rapid Growth in Rural Communities* içinde, derl. B.A. Weber & R. E. Howell, ss.137-170 Boulder, Co: Westview Pres.
- Gençay, Mahir. 1962. *Gecekondu Problemi*. Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Yayınları.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, Melih. 1996. Development and conflict: The two faces of local transformation- the case of Denizli, Turkey.” *City-Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy and Action* 5: 93-70.
- Karpat, H. Kemal. 1976. *The Gecekondu. Rural Migration and Urbanization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keleş, Ruşen. 1972. *100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Keyder, Çağlar. 1980. *Paths of Rural Transformation in Turkey*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Khutiala, S. K. 2003. *From Tradition to Modernity*. India: Abhinav Publications.
- Kıray, Mübeccel. 1964. *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. İstanbul: DPT Yayınları.
- Köse, Ahmet Haşim ve Ahmet Öncü. 1998. Dünya ve Türkiye ekonomisinde Anadolu imalat sanayi: Zenginleşmenin mi yoksa yoksullaşmanın mı eşliğindeyiz?” *Toplum ve Bilim* 77: 135-59.

- Krannich, Richard S. ve Thomas Greider. 1990 “Rapid Growth Effects on Rural community Relations.” *American Rural Communities: Trends and Prospects* içinde, derl. A.E. Luloff, A.E. & L. E. Swanson, ss .61-73. Boulder, CO: Westview Press , ss. 61–73.
- Lerner, Daniel. 1964. *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*. Toronto: Free Press Collier – MacMillan.
- Özyeğin, Gül. 2004. *Başkalarının Kiri: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stirling, Paul. 1966. *Turkish Village*. New York: Wiley.
- Şenyapılı, Tansı. 1978. *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi
- Şenyapılı, Tansı. 2004. *Barakadan Gecekonduya*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İlhan, Y. Gülöksüz & T. Okyay. 1976. *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Wirth, Luis. 1938. Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology* 44: 3–24.
- Yasa, İbrahim. 1960. *Sindel Köyü'nün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yasa, İbrahim.1966. *Ankara'da Gecekondu Aileleri*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yürükan, Turhan. 1968. *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı.

Industrialization and Social Change in the Rural Vicinity of Gaziantep: The Case of Dülük Village

Introduction

Until the 1960s, studies on social structure and change in Turkey mainly focused on rural communities aiming to document traditional forms of social relationships and understand how these forms are being transformed by the forces of modernization. During the heydays of industrialization and urbanization, after the 1950s, the focus of Turkish scholars interested in studying social change shifted to the urban centers. Scholars now tried to understand and examine patterns of urbanizations shaped by massive rural to urban migration, informal housing and employment, and the problems arising due to peripheral urbanization. During this period, studies analyzing the effects of urbanization and industrialization on rural communities were marginalized as urbanization became the main agenda of the governments and the social science scholars.

Since the 1980s, Turkey has been experiencing another round of industrialization which, unlike the first wave, has centered in Anatolia. With the emerging trends of globalization and economic policies of the governments, small and medium scale local enterprises in cities of Anatolia, such as Denizli, Gaziantep and Kayseri, have captured an opportunity to integrate with the global networks of production and exchange. The result has been a process of rapid industrialization and urbanization in these peripheral towns with significant economic, social and spatial consequences. One of the most important consequences of this process is the expansion of industrial spaces to the rural peripheries of these cities and the concomitant transformations taking place in these rural communities.

Objectives and Data

In order to understand and explain the multifaceted effects of industrialization on rural communities, this article presents a case study based on a fieldwork carried out in a village near Gaziantep city. Gaziantep has been accepted as one of the most successful agents of the second industrialization wave of Turkey. In the past 20 years or so, the city has become the most important urban and industrial center of the Southeast Anatolian region. This ongoing process has not only transformed the urban center, but also the peripheral rural areas as the industrialization of Gaziantep has been mainly led by the organized industrial districts located in the peripheral rural areas. The village where the fieldwork was conducted is stationed in the midst of organized industrial districts and has been subjected to direct effects of industrialization within the past ten to fifteen years. Based on the findings of the fieldwork, the aim of this study is to understand dynamics of social change initiated by the expansion of industrialization to peripheral areas. The study mainly focuses on patterns of employment, household and education. A detailed analysis of socio-cultural change observed in the village as a result of rapid industrialization has been left out for another study. The study also examines the subjective perception of the

villagers of their social status and social environment. The findings of this study are based on 115 household questionnaires and many planned and spontaneous in-depth interviews conducted with the residents and local notables of the village.

Findings

The data obtained from the fieldwork show that the economic structure of the village underwent a radical transformation within the past decade as the organized industrial districts have started to locate in the nearby agricultural fields. Agricultural activity has ceased to be the primary economic activity in the village and replaced by employment in the industrial enterprises and public service sectors. The main reason for the radical shift in the economic activity is the fact that the majority of the villagers sold their fields to the industrial enterprises seeking to locate in the area. Many of the villagers now have no fields. Those who have very small lands either stopped cultivating the land or continue to engage in subsistence agricultural activities. Even the very few large land owners (2 households) do not rely on agriculture as the sole income generating activity. All the villagers have at least one wage-earner in the family. Many solely depend on waged employment in these private industrial enterprises around the area and public institutions in the city. In other words, the majority of villagers have become proletarians and some public servants. However, since proletarianization has not involved a movement in space (rural to urban migration) and forced a radical change in lifestyle, agricultural activities continue to be engaged as additional source of income by many households. In that sense, perhaps, we can call the villagers as “proletarian peasants.” In addition, proletarianization has been mainly limited to men. Although working in industrial enterprises has become the main form of employment in the village, there are no women employed outside of the household as wage-earner. Women have become “housewives” as frequently addressed in the studies on the poor peasants’ migration to urban centers in Turkey.

The study also observed that, similar to the studies on modernization and industrialization, in the village the household size and structure have been changing towards small nuclear families. The families also modernized their housings imitating the urban forms of multiple storey buildings. The apartments usually consist of a guest room, separate kitchen, bedrooms, separate bathrooms and toilets inside as is the case in urban dwellings. However, the unique condition of the village has limited the force of modernization both in the size of households and type of dwellings. There are many extended households who are forced to live in old and small dwellings together with married children and grandkids. However, this type of living is seen as undesirable by almost everybody in the village and nuclear family lifestyle has been accepted as a norm. All of the newly-wed couples desired to move into their separate dwellings when it becomes possible.

One of the significant findings of the study is about the changing indicators of education in the village. In contrast to what modernization studies argued, the demand and level of education in the village have not increased following

industrialization. On the contrary, the comparison between generations show that the demand for education decreased as the opportunities for employment increased. Keeping in mind that the majority of the villagers are low-income families, entering into workforce in young ages have become more of a rational choice for families and children than investing in education which is a long-term and expensive investment with no guarantees in it returns.

The comparison between gender differences in terms of access to education is also somewhat surprising. Considering the fact that the village has been in contact with the city for long time and that contact has increased its density in recent times, one would expect a more gender neutral trend towards access to education. However, the data show a huge gap between sexes in terms of education levels. Women are excluded and marginalized from access to education at all levels compared to men. This fact, however, should be considered at the larger context of the state level. At the state level, the education indicators of Gaziantep are no better than those observed in the village. Low education levels and deep gender inequalities in access to education is the general characteristic of the population living in the borders of Gaziantep. So expansion of urban values should not be expected to have a modernizing effect in the village since they do not significantly differ from those of the rural ones.

The study also found that despite the fact that the village has experienced a sudden and tremendous increase in the demand for industrial workforce in the nearby enterprises, contrary to what has been observed by the studies on industrialization, it has not been subjected to rapid and massive in-migration. The size and structure of the population of the village remained the same except the natural demographic increases within the community. In other words, all the inhabitants of the villagers are its locals although some has migrated to city for a while and has come back as the opportunities for employment become better in the village than they are in the city. This phenomenon observed in the village also stems from its special status as an archeological site. The village is subjected to strict rules of construction and no new construction has been allowed within the last ten years. This situation limited the demand for migration to the village and those who wanted to settle around the areas chose to move into other villages nearby.

Studies on social change emphasize alienation as one of the socio-psychological outcomes accompanying industrialization and urbanization. The majority of the village dwellers, however, expressed their satisfaction with living in their village and has no plans to migrate to the city. For them, although village life has it downs, it has more advantages than the city especially when it is near the city, has more opportunities for employment, lower costs of living and better environmental qualities. The villagers particularly emphasized the quality of the community which experienced no significant change in its number and socio-cultural composition. The population almost remained the same as it was before the industrial enterprises located in the area. Villagers have not experienced the sudden economic transformation with a sudden and dislocating change in their community and population structure. This prevented them from being alienated to their social

environment. In that respect, the experience of villagers could serve as an interesting case for social scholars and urban planners which show that it is not industrialization per se but sudden population change that causes many social problems. Furthermore, the study shows that when people find employment and have access to urban amenities nearby they do not want to migrate. In fact, they find the village life much more satisfying than the urban life.